

ÓŚRODEK BADAŃ SPOŁECZNYCH NSZZ „SOLIDARNOŚĆ” REGIONU ŚRODKOWO-WSCHODNIEGO W 1981 ROKU

Mirosław Szumiło

Zakład Historii Społecznej XX wieku
Instytut Historii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Streszczenie. W styczniu 1981 r. powstał w Lublinie Ośrodek Badań Społecznych (OBS) przy kierownictwie Regionu Środkowo-Wschodniego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Ośrodek zajmował się przede wszystkim gromadzeniem i opracowywaniem danych oraz sporządzaniem analiz i raportów, niezbędnych do podejmowania właściwych decyzji przez regionalne władze związkowe. W tym celu prowadził niezależne badania opinii publicznej. Ponadto wydawał własne „Zeszyty Problemowe”. Kierunki badań wytyczała Rada Programowa OBS złożona z wybitnych naukowców z lubelskich uczelni wyższych i instytutów badawczych, której przewodniczył prof. Jan Turowski z KUL. Głównym inicjatorem powstania Ośrodka, a następnie jego sekretarzem naukowym był Lesław Paga z UMCS. Do zespołów badawczych jako eksperci wchodził pracownicy naukowcy obu lubelskich uniwersytetów.

Słowa kluczowe: Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, Region Środkowo-Wschodni, badania opinii publicznej.

W grudniu 1980 r. ze środowiska młodych pracowników naukowych UMCS – lektorów i ekspertów związkowych, wyszła inicjatywa utworzenia Ośrodka Badań Społecznych (OBS) przy Międzyzakładowym Komitecie Założycielskim (MKZ) NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego w Lublinie. Wyraźnie dawała się odczuć potrzeba powołania jakiegoś stałego organu, zajmującego się gromadzeniem i opracowywaniem odpowiednich danych oraz sporządzaniem analiz i raportów, niezbędnych do podejmowania właściwych decyzji przez regionalne kierownictwo związku¹. Główny pomysłodawca tej instytucji Lesław Paga kilka miesięcy później przyczynił powstania i zadania Ośrodka tłumaczył następująco:

OBS nie jest przytułkiem dla domorosłych naukowców, ale pewną autentyczną próbą wyjścia naprzeciw oczekiwaniom dwóch stron: doradców i działaczy związkowych, na których

¹ L. Paga, J. Pomorski, *OBS o sobie*, Zeszyty Problemowe Ośrodka Badań Społecznych NSZZ „Solidarność” Region Środkowo-Wschodni, 1981, nr 1, s. 1.

cięży ogromna odpowiedzialność, a nie mających wypracowanych systemów konsultowania decyzji ze związkowcami. Nie wystarczy obiegowa wiedza lub stwierdzenie, że „ja reprezentuję tyłu, a tyłu członków”. Gdy się kieruje kilkuset tysięczną organizacją trzeba zminimalizować ryzyko podejmowania złych decyzji, czyli niezgodnych z odczuciami związkowców. [...] Zarząd Regionalny potrzebuje wielu informacji, danych z regionu, które będą faktami, a nie życzeniami².

Jednocześnie mówiono o konieczności podjęcia badań socjologicznych, ekonomicznych i prawnych, wolnych od deformacji i przemilczeń stosowanych w „urzędowych naukach społecznych”. Należy pamiętać, iż wyniki badań sondażowych prowadzonych przez rządowy Ośrodek Badań Opinii Publicznej i Studiów Programowych (OBOPiSP) były wówczas opatrzone klauzulą „poufne”, a tym samym niedostępne dla społeczeństwa³. Ośrodki badań społecznych utworzono przy większości regionalnych struktur NSZZ „Solidarność”. Przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej funkcjonował zaś Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych (OPS-Z), kierowany przez Andrzeja Wielowiejskiego.

Ideę utworzenia Ośrodka w Lublinie podchwycili zarówno profesjonaliści, naukowcy z lubelskich uczelni, jak i działacze związkowi, rozumiejący korzyści płynące z tego dla MKZ Regionu Środkowo-Wschodniego. Kiedy wypracowywano zasady działania OBS na plan pierwszy wybijała się kwestia użyteczności prowadzonych badań. Racją bytu OBS było bowiem pełnienie funkcji usługowej wobec NSZZ „Solidarność”. Na początku 1981 r. grupa zapaleńców (dr Jan Pomorski, mgr Lesław Paga, dr Nina Kraśko) przedłożyła MKZ-owi wstępny projekt organizacji ośrodka i zarys podstawowej problematyki. Formalna uchwała MKZ o powołaniu Ośrodka Badań Społecznych zapadła 20 lutego 1981 r.⁴

Faktycznie Ośrodek rozpoczął swoją działalność miesiąc wcześniej od powołania do życia Zespołu Badania Opinii Publicznej, kierowanego przez Ninę Kraśko. Już 27 stycznia 1981 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Programowo-Naukowej i pracowników OBS z udziałem 3 przedstawicieli MKZ. W zebraniu uczestniczyło 8 członków Rady – znanych naukowców z lubelskich uczelni wyższych i instytutów badawczych oraz 6 społecznych pracowników OBS. Wśród tych ostatnich było 5 założycieli Ośrodka, wywodzących się z UMCS: L. Paga (ekonomia), J. Pomorski (historia), Mirosław Łoboda (ekonomia), Wojciech Lipka (ekonomia) i Nina Kraśko (socjologia), a także odde-

² *Ekspertem być! Rozmowa z Lesławem Pagą – sekretarzem Ośrodka Badań Społecznych NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego, „Sztandar Ludu” 1981, nr 136, s. 4–5.*

³ D. Jarosz, *Sondaże Ośrodka Badań Opinii Publicznej (OBOP) w latach 1957–1989: refleksje historyka*, [w:] „Polska 1944/45 – 1989. Studia i materiały”, t. 6, s. 78.

⁴ L. Paga, J. Pomorski, *OBS o sobie*, s. 1–2.

legowana przez MKZ do pracy w OBS-ie socjolog Anna Wiszniowska⁵. Struktura organizacyjna, cele i zasady funkcjonowania OBS kształtowały się przez kilka kolejnych miesięcy. 17 maja 1981 r. I Walne Zebranie Delegatów Regionu Środkowo-Wschodniego NSZZ „Solidarność” w Świdniku przyjęło uchwałę nr 13 o utworzeniu Ośrodka Badań Społecznych, w której określono podstawowe zadania tej instytucji⁶. 26 czerwca 1981 r. na posiedzeniu Prezydium Zarządu Regionu zatwierdzono statut OBS i skład Rady Programowej⁷.

W świetle statutu Ośrodek Badań Społecznych NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego z siedzibą w Lublinie pełnił następujące funkcje (zadania):

1) prowadzenie badań, dokonywanie analiz i opracowywanie prognoz dla regionalnej organizacji Związku;

2) opracowywanie dla władz regionalnych Związku opinii i ekspertyz dotyczących stanowiska Związku w zakresie spraw społecznych, gospodarczych i prawnych;

3) udział w badaniach prowadzonych na zlecenie Komisji Krajowej w skali całego kraju;

4) wykonywanie z własnej inicjatywy lub na zlecenie władz regionalnych Związku badań, analiz, prognoz oraz opinii i ekspertyz dotyczących warunków życia i pracy mieszkańców Regionu;

5) publikowanie wyników swoich badań;

6) organizowanie sesji, sympozjów, seminariów i odczytów;

7) współpraca z placówkami naukowymi oraz instytucjami państwowymi i społecznymi⁸.

Na strukturę organizacyjną OBS składały się: Rada Programowa, Sekretariat, działy i zespoły badawcze. Rada Programowa była organem doradczo-nadzorczym. Do jej kompetencji należało inspirowanie w zakresie podejmowania określonych tematów badawczych; zatwierdzanie koncepcji prac badawczych oraz ich harmonogramu i kosztów; powoływanie zespołów badawczych i ich kierowników; opieka naukowa i konsultowanie prac badawczych; przyjmowanie sprawozdań Sekretariatu; opiniowanie dla Zarządu Regionu kandydatów na sekretarza naukowego OBS i jego zastępców⁹. Skład osobowy Rady

⁵ Archiwum Zarządu Regionu Środkowowschodniego NSZZ „Solidarność” w Lublinie, Ośrodek Badań Społecznych (dalej: AZR, OBS), t. VII, Protokół z pos. Rady Programowo-Naukowej i kierownictwa OBS 27 stycznia 1981, k. 57.

⁶ *I Walne Zebranie Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego. Świdnik, 25–27 IV – 16–17 V 1981 r. Dokumenty*, Lublin 1981, s. 16–17.

⁷ „Informator. Biuro Informacyjne Zarządu Regionu Środkowo-Wschodniego” 1981, nr 8, s. 2.

⁸ AZR, OBS, t. VII, Statut OBS, k. 2–3.

⁹ *Ibidem*, k. 3–4.

był stopniowo rozszerzany. Od czerwca 1981 r. wchodziło do niej 16 samodzielnych pracowników naukowych oraz 5 przedstawicieli Zarządu Regionu¹⁰.

Od początku przewodniczył Radzie prof. dr hab. Jan Turowski – dziekan Wydziału Nauk Społecznych KUL, a jego zastępcą był doc. dr hab. Sławomir Kozłowski – dziekan Wydziału Ekonomicznego UMCS¹¹. Poza nimi członkami Rady Programowej ze środowiska naukowego byli: ks. dr hab. Zdzisław Chlewiński (dziekan Wydziału Filozoficznego KUL); prof. dr hab. Jerzy Jakowicki (kierownik II Kliniki Ginekologiczno-Operacyjnej Akademii Medycznej); doc. dr hab. Ryszard Jakubowski (zastępca dyrektora Instytutu Medycyny Pracy i Higieny Wsi); prof. dr hab. Adam Kersten (historyk, kierownik Zakładu Historii Średniowiecza UMCS); doc. dr hab. Jacek Ziemowit Pietraś (politolog, dyrektor Międzyuczelnianego Instytutu Nauk Politycznych UMCS); ks. doc. dr hab. Władysław Prężyna (psycholog społeczny, Zakład Psychologii Społecznej KUL); doc. dr hab. Alicja Pomorska (kierownik Zakładu Finansów i Rachunkowości UMCS); prof. dr hab. Tadeusz Przeciszewski (kierownik Zakładu Planowania i Polityki Społecznej UMCS); prof. dr hab. Edmund Prost (rektor Akademii Rolniczej); prof. dr hab. Zofia Sękowska (dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS); ks. prof. dr hab. Tadeusz Styczeń (kierownik Zakładu Etyki KUL); prof. dr hab. Tadeusz Wilgat (hydrograf, kierownik Zakładu Hydrografii UMCS); doc. dr hab. Iwo Wojciechowski (Instytut Przyrodniczych Podstaw Produkcji Roślinnej); prof. dr hab. Henryk Reniger (dziekan Wydziału Prawa i Administracji UMCS)¹². Prezydium Zarządu Regionu reprezentowali w Radzie: Jan Bartczak (przewodniczący ZR), Ryszard Jankowski (wiceprzewodniczący ds. informacji i propagandy), Janusz Karpiński (wiceprzewodniczący ds. socjalno-bytowych), Jan Kozak (sekretarz ZR) i doc. Jerzy Bartmiński¹³.

Bieżącą pracą Ośrodka kierował Sekretariat OBS złożony wg statutu z sekretarza naukowego, jego zastępców i kierowników działów. W pracach Sekretariatu często uczestniczyli także kierownicy zespołów badawczych i osoby zaproszone. Do czerwca 1981 r. OBS nie posiadał własnego budżetu. MKZ zapewniał jedynie zwrot kosztów rzeczowych (papier, powielenie ankiet itp.). Członkowie Sekretariatu pracowali społecznie. W okresie lipiec–wrzesień 1981 r. nastąpiła etatyżacja Ośrodka, któremu przyznano w sumie 6 i 1/2 etatu¹⁴. Sekretarzem naukowym OBS, czyli kierownikiem Sekretariatu, był mgr Lesław Paga – starszy asystent w Zakładzie Ekonomii Politycznej UMCS. Od lipca

¹⁰ AZR, OBS, t. VII, Protokół z pos. Rady Programowej OBS z 30 czerwca 1981 r., k. 86.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Zeszyty Problemowe Ośrodka Badań Społecznych NSZZ *Solidarność* Region Środkowo-Wschodni” 1981, nr 1, s. 7.

¹³ AZR, OBS, t. VII, k. 86.

¹⁴ AZR, OBS, t. VII, Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Społecznych, k. 97.

1981 r. miał dwóch zastępców. Funkcję zastępcy ds. realizacji spraw badawczych pełnił dr Jan Pomorski – adiunkt w Zakładzie Historii Krajów Anglosaskich UMCS, natomiast zastępcą ds. współpracy z instytucjami organizacji związkowej i instytucjami badawczymi był dr Zbigniew Hołda – adiunkt w Zakładzie Prawa Karnego i Kryminalnego UMCS. Wszyscy trzej byli zatrudnieni w OBS na 1/2 etatu¹⁵. Oprócz nich wiosną 1981 r. w Sekretariacie OBS pracowały: dr Nina Kraško, Maryla Binkiewicz (psycholog) i Anna Wiszniowska. We wrześniu 1981 r. zatrudniono 3 nowe osoby: Jacka Rasia, Marka Siekluckiego i Henryka Zyborowicza¹⁶.

Sekretariat składał się z trzech działów. Dział programowania badań (kierowany przez Jana Pomorskiego) zajmował się zbieraniem propozycji tematów badawczych; prowadzeniem prac prognostyczno-planistycznych dla określenia zapotrzebowania w przyszłości na określone tematy badawcze; formułowaniem wstępnej koncepcji badań na podstawie analizy metodologicznej tematów. Dział pozyskiwania i doskonalenia kadr badawczych (kierowany początkowo przez Mirosława Łobodę, następnie przez Marylę Binkiewicz) spełniał następujące funkcje: pozyskiwanie specjalistów z różnych dziedzin do pracy w OBS; kompletowanie składu zespołów badawczych; doskonalenie umiejętności kadry badawczej Ośrodka. Dział organizowania badań (kierowany przez Annę Wiszniowską) zajmował się natomiast: prowadzeniem dokumentacji badawczej i spraw finansowych; pozyskiwaniem potrzebnych do badań materiałów i aparatury; nadzorem nad terminową realizacją harmonogramu prac; współpracą z różnymi instytucjami i popularyzacją działalności OBS¹⁷.

Ośrodek Badań Społecznych posiadał dwa stałe zespoły badawcze: Zespół Badania Opinii Publicznej i Zespół Analiz Ekonomicznych. Oprócz nich funkcjonowały doraźne zespoły badawcze, powoływane do realizacji określonych zadań. W zespołach brali udział liczni współpracownicy OBS wywodzący się z lubelskich uczelni i instytutów badawczych. W Ośrodku tworzono bank kadry badawczej. Do 30 czerwca 1981 r. kwestionariusze dla kadry badawczej wypełniło 36 osób: 14 socjologów, 8 ekonomistów, 4 prawników, 2 psychologów, informatyk, elektronik, leśnik, biolog, geograf i chemik. Naturalnie, faktycznych współpracowników OBS było znacznie więcej¹⁸. O kryteriach doboru ekspertów L. Paga mówił:

¹⁵ AZR, OBS, t. IX, Korespondencja Lesława Pagi z rektorem UMCS Wiesławem Skrzydłą, k. 103–104; Relacja Zbigniewa Hołdy (w zbiorach autora).

¹⁶ AZR, OBS, t. VII, Protokół z pos. Sekretariatu OBS z 26 XI 1981 r., k. 52–54; Protokół z pos. Sekretariatu OBS z 28 kwietnia 1981 r., k. 71.

¹⁷ *Ibidem*, Statut OBS, k. 4–5.

¹⁸ *Ibidem*, t. VII, Protokół z pos. Rady Programowej OBS z 30 czerwca 1981 r., k. 87.

Eksperci powinni być dobierani spośród tych, do których zawodowych i moralnych kwalifikacji nie ma zastrzeżeń, i o których pozytywnie wyrażą się ich macierzyste komisje zakładowe¹⁹.

W lutym 1981 r. rozpoczęto budowę własnej sieci ankietów społecznych, która docelowo miała liczyć około 200 osób. Chętnych do współpracy w tym charakterze poszukiwano na terenie województw: lubelskiego, chełmskiego, białkopodlaskiego, zamojskiego i tarnobrzeskiego, poprzez ogłoszenia w prasie regionalnej. Warunkiem wstępnym było członkostwo w NSZZ „Solidarność” i nie pełnienie żadnych funkcji kierowniczych²⁰.

Zespół Badania Opinii Publicznej (kierowany kolejno przez dr Ninę Kraśko, dr Adama Stanowskiego i doc. Leona Dyczewskiego) wykonywał na zlecenie władz związkowych przede wszystkim badania ankietowe i sondaże dotyczące aktualnych problemów społeczno-politycznych i ekonomicznych oraz funkcjonowania samego związku. W lutym i marcu przeprowadzono ankietę pt. „Oceny, szanse, niebezpieczeństwa”, która miała dać odpowiedź na bardzo istotne pytania:

Czy działalność NSZZ „Solidarność” spełnia oczekiwania członków Związku? Jakie sposoby nacisku na władze zyskały ich uznanie, jaka powinna być strategia działań Związku w przyszłości? Jakimi sprawami powinien Związek się zajmować? Jakich działań unikać?²¹

Inne ważne tematy podejmowane w badaniach ankietowych to m.in. ocena pracy Zarządu Regionu. Od września 1981 r. stosowano także szybkie sondy opinii publicznej dotyczące bieżących wydarzeń, np. podwyżki cen papierosów i niektórych artykułów spożywczych, akcji strajkowej podjętej 28 października itp. Wszystkie wyniki i opracowania przekazywano do wiadomości Zarządu Regionu²².

Inne zespoły badawcze, powoływane sukcesywnie w miarę rozwoju OBS, realizowały pogłębione badania nad najbardziej palącymi problemami społecznymi. Uchwała nr 27 I Walnego Zebrania Delegatów w Świdniku zobowiązała OBS do przeprowadzenia badań poziomu życia ludności w regionie oraz skuteczności dotychczasowego systemu pomocy społecznej. W związku z tym powstał zespół ds. badania obszarów nędzy (kierowany przez doc. Piotra Kryczkę z KUL) oraz zespół ds. badania minimum socjalnego i kosztów utrzymania (kierowany przez dr Piotra Karpusia z UMCS), przekształcony następnie w stały Zespół Analiz Ekonomicznych. Zespół ds. patologii społecznej przygotowywał raport o alkoholizmie, a zespół ds. polityki mieszkaniowej raport o stanie budownictwa w regionie wraz z propozycjami rozwiązań prawnych. Za

¹⁹ *Ekspertem być!...*, „Sztandar Ludu” 1981, nr 136, s. 5.

²⁰ AZR, OBS, t. VII, Protokół z pos. Rady Programowej i kierownictwa OBS 17 II 1981 r., k. 62; „Kurier Lubelski” 1981, nr 47, s. 6.

²¹ *Oceny: z prac lubelskiego ośrodka badań społecznych*, oprac. N. Kraśko, „Biuletyn Związkowy NSZZ Solidarność Region Środkowo-Wschodni” 1981, nr 35, s. 3–5.

²² AZR, OBS, t. VII, Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Społecznych, k. 98–99.

prowadzenie tych badań odpowiedzialny był Zbigniew Hołda²³. Odmienny charakter miał powołany już w marcu 1981 r. zespół ds. dokumentacji historycznej pod kierunkiem prof. Adama Kerstena. Jego zadaniem było opracowanie monografii wydarzeń 1980 r. w regionie lubelskim²⁴.

Pod egidą OBS rozpoczęto również badania nad funkcjonowaniem samorządu pracowniczego w przedsiębiorstwie państwowym oraz praktyką funkcjonowania NSZZ „Solidarność”, a w szczególności procesami decyzyjnymi i demokracją wewnątrzwiązkową. Doc. Adam Biela z KUL prowadził badania na temat: „Solidarność w świadomości społecznej Polaków”²⁵. Współpracownicy Ośrodka przygotowali ponadto 20 opinii i ekspertyz dotyczących różnych projektów ustaw oraz rozporządzeń i uchwał Rady Ministrów. Pisali je w większości pracownicy UMCS: mgr Andrzej Bączkowski, dr Maria Frydrychiewicz, dr Jan Wojcieszczuk, dr Janusz Mazurek, dr Teresa Liszcz, dr Janina Szubstarska, dr Henryk Mamcarz, dr Zofia Mykowska, dr Jerzy Węclawski, doc. Sławomir Kozłowski, dr Adam Taracha i prof. Henryk Reniger. Poza tym opracowano kilka ekspertyz płacowych na zamówienie Komisji Zakładowych²⁶.

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć organizacyjnych OBS była ogólnopolska konferencja związkowa „Praca ludzka”, zorganizowana przy współudziale Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” UMCS, która odbyła się w dniach 13–15 września 1981 r. Uczestnicy konferencji, pracując w pięciu zespołach roboczych, wypracowali wspólny dokument końcowy „Tezy programowe” opublikowany w formie broszury²⁷. 15 września 1981 r., gdy przyjmowano ten dokument, doc. Jerzy Gałkowski poinformował zebranych, że właśnie tego dnia papież Jan Paweł II ogłosił encyklikę „Laborem exercens” poświęconą pracy ludzkiej. Wspomnianą broszurę delegaci z Lublina rozpropagowali wśród uczestników II tury I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku-Oliwie. Z ich inicjatywy IV rozdział przyjętej na zjeździe Uchwały Programowej „Solidarności” zatytułowany: „Ochrona pracy jako podstawowe zadanie Związku”, został oparty na tezach wypracowanych w Lublinie. Przyznał to później redagujący uchwałę Bronisław Geremek²⁸.

²³ *Ibidem*, k. 97; Protokół z pos. Rady Programowej OBS z 30 czerwca 1981 r., k. 88; Relacja Zbigniewa Hołdy.

²⁴ AZR, OBS, t. VII, Protokół z pos. Sekretariatu OBS z 13 listopada 1981 r., k. 49.

²⁵ *Ibidem*, t. VII, Protokół z pos. Rady Programowej OBS z 30 czerwca 1981 r., k. 87–89; t. IX, k. 148–149.

²⁶ AZR, OBS, t. VII, Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Społecznych, k. 100–102.

²⁷ *Praca ludzka. Tezy programowe dotyczące problematyki pracy przyjęte jako dokument końcowy na Ogólnopolskiej Konferencji Związkowej Praca Ludzka*, Lublin 1981.

²⁸ Archiwum Historii Mówionej UMCS, sygn. TN 1450, Relacja Jerzego Bartmińskiego z 2005 r.; J. Bartmiński, *Etos pracy, [w:] Przed Sierpniem był Lipiec. Historia i teraźniejszość „Solidarności” na Lubelszczyźnie. Materiały z sympozjum związkowego*, red. J. Kaczor, Lublin 2000, s. 91–92.

Jesienią 1981 r. OBS zorganizował także kilka spotkań dyskusyjnych. 18 października odbyła się dyskusja na temat ustawy o samorządzie pracowniczym w przedsiębiorstwie, a 29 października spotkanie z ekspertami związkowymi na temat uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów. 5 listopada 1981 r. OBS przygotował nadzwyczajne posiedzenie Zarządu Regionu poświęcone kwestiom rozwoju ekonomicznego Lubelszczyzny²⁹.

Ośrodek Badań Społecznych opracowywał materiały do związkowego programu walki z alkoholizmem. W realizacji tego zamierzenia mogły być pomocne wyniki planowanej sesji naukowej. Obrady miały się rozpocząć 13 grudnia 1981 r. o godz. 10.00 w siedzibie Zarządu Regionu przy ul. Królewskiej 3. Na konferencję zaproszono w charakterze referentów i gości wybitnych lekarzy, socjologów, prawników i psychologów³⁰. Niestety, wprowadzenie stanu wojennego uniemożliwiło przeprowadzenie obrad.

Efekty swojej pracy badawczej OBS zamierzał publikować przede wszystkim na łamach „Zeszytów Problemowych Ośrodka Badań Społecznych NSZZ *Solidarność* Region Środkowo-Wschodni”, redagowanych przez Jana Pomorskiego. Pierwszy numer Zeszytów pod tytułem: „Z prac Ośrodka Badań Społecznych”, liczący 52 strony, ukazał się w sierpniu 1981 r. w nakładzie 2,5 tys. egzemplarzy. Obok informacji o samym OBS-ie zawierał omówienia wyników 3 ankiet. Pierwsza z nich to wspomniana wcześniej, opracowana przez Ninę Kraśko, ankieta pt. „Oceny, szanse, niebezpieczeństwa”. Redaktorzy „Zeszytów” uważali, że przedstawiony przez nich materiał może być dobrą podstawą do przemyśleń dla działaczy związkowych, a także pomóc im w formułowaniu programu „Solidarności” w skali kraju, regionu i własnego zakładu pracy. Pozostałe omawiane ankiet, opracowane przez Zespół Analiz Ekonomicznych, dotyczyły zasad podwyżek cen i rekompensat oraz kartek na żywność³¹.

W kolejnych numerach zamierzano zachować monotematyczny charakter poszczególnych Zeszytów. Przed 13 grudnia 1981 r. OBS zdążył wydać tylko drugi numer „Zeszytów Problemowych” o objętości 48 stron, zatytułowany „Demokracja w państwie, gospodarce i życiu związkowym”. Znalazły się w nim trzy teksty pracowników UMCS: Wojciecha Zakrzewskiego – „Demokracja w funkcjonowaniu państwa”; Michała Zielińskiego – „Czy istnieje demokracja gospodarcza?”; Stefana Symotiuka – „Demokracja w życiu Związku”³². Kolejne planowane numery miały dotyczyć następujących zagadnień: nr 3 – materiały

²⁹ AZR, OBS, t. VII, Protokół z pos. Sekretariatu OBS z 17 października 1981 r., k. 46–47; Sprawozdanie z działalności OBS, k. 103.

³⁰ „Informator. Biuro Informacyjne Zarządu Regionu Środkowo-Wschodniego” 1981, nr 144, s. 2.

³¹ AZR, OBS, t. VII, Protokół z pos. Rady Programowej OBS z 30 czerwca 1981 r., k. 88; „Zeszyty Problemowe...”, nr 1.

³² „Zeszyty Problemowe Ośrodka Badań Społecznych NSZZ *Solidarność* Region Środkowo-Wschodni”, 1981, nr 2.

konferencji związkowej „Praca ludzka”; nr 4 – aktualne problemy ekonomiczne; nr 5 – raport o alkoholizmie (materiały z konferencji); nr 6 – związek zawodowy a samorząd pracowniczy; nr 7 – „Solidarność” w świadomości społecznej Polaków; nr 8 – polityka mieszkaniowa Związku³³.

Początkowo poszczególne regionalne ośrodki badań społecznych działały zupełnie niezależnie od siebie. Jednakże już 9 lutego 1981 r. dr Nina Kraśko z UMCS i dr Jacek Kurczewski z Warszawy wystąpili z propozycją rozwinięcia współpracy ośrodków. 23 lutego Rada Programowa OBS w Lublinie zwróciła się do OPS-Z przy KKP NSZZ „Solidarność” z postulatem zwołania spotkania przedstawicieli wszystkich regionalnych ośrodków i powołania do życia Komisji Koordynacyjnej, mającej na celu ustalenie wspólnej płaszczyzny badań szczególnie istotnych dla całego związku. Pierwsza narada ośrodków badań społecznych odbyła się 25 kwietnia 1981 r. w Warszawie. Następne były zwoływane co miesiąc. Oprócz tego wymieniano między sobą materiały badawcze, publikacje i opracowania³⁴.

Reasumując, Ośrodek Badań Społecznych NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego był dosyć udaną próbą zorganizowania niezależnego ośrodka badania opinii publicznej. Obok OBS-u przy Zarządzie Regionu Mazowsze (kierowanego przez Ludwika Dorna) stanowił najprężniej działający regionalny ośrodek tego typu w Polsce. Okazał się także doskonałą płaszczyzną integracji lubelskiego środowiska naukowego i zainicjował współpracę ośrodków z całego kraju.

CENTER FOR SOCIAL STUDIES OF INDEPENDENT AND SELF-GOVERNING TRADE UNION “SOLIDARITY” (NSZZ “SOLIDARNOŚĆ”)

Summary. In January 1981, the Centre for Social Studies (OBOS) at the Independent and Self-Governing Trade Union “Solidarity” of the Central-eastern Region came into being. The Centre was mainly concerned with collecting and compiling the data as well as preparing analyses and reports necessary for the regional trade union authorities to take the proper decisions. To this aim, it conducted independent studies of the public opinion. Besides, it published its own “Problem Fascicles”. The directions of studies were determined by the Program Council of OBS consisting of outstanding scientists from the Lublin universities and research institutes, headed by Professor Jan Turowski from the Catholic University of Lublin. The main initiator of the Centre and next its scientific secretary was Lesław Paga from Maria Curie-Skłodowska University. Research workers from both Lublin universities belonged to research teams.

Key words: Independent and Self-Governing Trade Union “Solidarity”, Central-Eastern Region, opinion polls

³³ AZR, OBS, t. VII, Sprawozdanie z działalności OBS, k. 99.

³⁴ AZR, OBS, t. VII, Sprawozdanie z działalności OBS, k. 104; t. IX, Korespondencja z OPS-Z przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej i OBS przy Zarządzie Regionu Mazowsze, k. 3, 35, 94.